

Παραδοσιακές κατοικίες στη Θεσπρωτία

PROJECT Α΄ Τάξη -1ο ΕΠΑΛ ΦΙΛΙΑΤΩΝ
Β΄ Τετράμηνο-Σχολική χρονιά 2011-2012

Συντονιστές καθηγητές: Τσιάτσιου Ιλιάννα- Φίλης Κωνσταντίνος

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<u>ΕΙΣΑΓΩΓΗ</u>	2
1. Παραδοσιακή αρχιτεκτονική της Ηπείρου	4
1.1 Δημιουργία οικισμών	4
2. Πολεοδομική οργάνωση των οικισμών	5
3. Αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά	7
3.1 Λαϊκά σπίτια	8
3.2 Νοικοκυρόσπιτα	11
3.3 Αρχοντικά	11
4. Οικοδομικές λεπτομέρειες	14
5. Ηπειρώτες μάστοροι	17
Γλωσσάρι παραδοσιακής αρχιτεκτονικής	22
Βιβλιογραφία	23
Δημιουργικό μέρος	25

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Είναι αρκετοί οι λόγοι οι οποίοι μας οδήγησαν στην επιλογή του θέματος: «Οι παραδοσιακές κατοικίες στη Θεσπρωτία» για το σχέδιο εργασίας μας. Για τα παιδιά αλλά ακόμη και τους μεγάλους η «κατοικία - σπίτι» αποτελεί το κέντρο αναφοράς της συντριπτικής πλειοψηφίας των ανθρώπων. Στη σκέψη των περισσότερων η λέξη αυτή είναι συνώνυμο της οικογένειας, της φυσικής προστασίας, του ασύλου, του ορμητηρίου για ευρύτερες και πολλαπλού χαρακτήρα εξορμήσεις. Η άμεση βιωματική εμπειρία του παιδιού με το συγκεκριμένο αντικείμενο-χώρο, αποτελεί τη βάση για μια καλύτερη και ευρύτερη γνώση του άμεσου περιβάλλοντός του, ενώ παράλληλα με μια μεθοδικά οργανωμένη συνολική προσέγγιση πραγμάτων, φαινομένων και καταστάσεων, θα αποκαλυφθεί προοδευτικά η εσωτερική συνάφεια, η αλληλουχία και η εξελικτική υφή. Θα βοηθήσουμε τα παιδιά να διευρύνουν τις γνώσεις που έχουν από το δικό τους σπίτι, από συγγενικά ή άλλα σπίτια της άμεσης εμπειρίας τους, να ερευνήσουν, να αναλύσουν και να ερμηνεύσουν φαινόμενα, καταστάσεις, σχέσεις και ρόλους που αναπτύσσονται μέσα και έξω από αυτό. Να συνειδητοποιήσουν τις ανθρώπινες και κοινωνικές ανάγκες αλλά και μια σειρά από κοινωνικά φαινόμενα - προβλήματα που συμφύονται με την έννοια «κατοικία του ανθρώπου». Να κατανοήσουν λειτουργικές, κοινωνικές, φυσικές έννοιες και σχέσεις που είναι άμεσα συνδεδεμένες με την έννοια της κατοικίας. (αρχιτεκτονική, διαρρύθμιση, διακόσμηση, ανακύκλωση στο σπίτι, ύδρευση, αποχέτευση, καθαριότητα, γειτονιά, οικιστικό πρόβλημα κλπ.). Θα ασκηθούν στην έκφραση, χειροτεχνία, και θα εισαχθούν στην κοινωνική και ιστορική σκέψη.

Στην παρούσα εργασία θα αναφερθούμε αναλυτικά στην έννοια της κατοικίας και ειδικότερα θα προσεγγίσουμε τις παραδοσιακές κατοικίες στον τόπο μας-στη Θεσπρωτία.

Οι μαθητές μέσα από τη μελέτη των σπιτιών των παραδοσιακών οικισμών θα έρθουν σε επαφή με τον τρόπο ζωής των προγόνων τους και θα αντιληφθούν τις διαφορές που υπήρχαν ανάμεσα στο τότε και στο σήμερα.

Όλα τα παραπάνω οδηγούν στην υιοθέτηση διαθέσεων, στάσεων, αξιών και στην ανάπτυξη απαραίτητων μηχανισμών που βοηθήσουν τα παιδιά να γνωρίσουν να κατανοήσουν και να ενταχθούν στο ευρύτερο κοινωνικό, πολιτιστικό και βιοφυσικό περιβάλλον ως υπεύθυνοι πολίτες. Ταυτόχρονα να αναπτύσσουν ευαισθησίες απέναντι στον άνθρωπο και τη διάθεση να συμβάλουν αναλαμβάνοντας πρωτοβουλίες στην εξύψωση της ποιότητας της ζωής. Στόχος μας όμως είναι και τα γενικότερα οφέλη που προκύπτουν από τον τρόπο εργασίας και τη γενικότερη διαπραγμάτευση του θέματος: ο εθισμός στην ομαδική και συλλογική εργασία

και δράση για την επίτευξη κοινών σκοπών, η άσκηση αντίστοιχων δεξιοτήτων και η δημιουργική προσέγγιση και ερμηνεία πραγματικών δεδομένων και καταστάσεων. Η γνωριμία των παιδιών με την επιστημονική μεθοδολογία, με έννοιες, με αρχές και γενικεύσεις, τους δίνει τη δυνατότητα να καταλάβουν καλύτερα τον κόσμο που ζουν, να δουν την οργάνωσή του, την εναλλαγή των φαινομένων και να εξηγήσουν τις συνεχείς αλλαγές. Το να παρατηρούν τα παιδιά είναι πολύ σπουδαίο γιατί σχηματίζουν μια καθαρότερη εικόνα του γύρω κόσμου. Ακόμη και η ικανοποίηση και η ευχαρίστηση που νιώθουν στο να παρατηρούν είναι μια λογική αιτία για να τα ενθαρρύνουμε στην παρατήρηση. Η παρατήρηση όμως είναι μόνο η αρχή. Αν θέλουμε το παιδί να σκέφτεται και να ενεργεί με τρόπο συστηματικό πρέπει να το παροτρύνουμε με ερωτήσεις πάνω σε αυτό που παρατηρεί, να υποθέτει, να πειραματίζεται και να καταλήγει σε συμπεράσματα. Είναι η αρχή της επιστημονικής προσέγγισης κάθε θέματος την οποία θα πρέπει να ακολουθούν.

Αντί λοιπόν να κάθονται μόνο να παρατηρούν, τα ενθαρρύνουμε να παίρνουν ενεργό μέρος, να απαντούν τα ίδια στις ερωτήσεις τους βρίσκοντας τις απαντήσεις με διάφορους τρόπους που εκείνα διαλέγουν. Οι παρατηρήσεις τους οδηγούν σε σωστές ερωτήσεις που μπορεί οι εκπαιδευτικοί να μην είχαν σκεφθεί.

Ας ξεκινήσουμε λοιπόν να βλέπουμε σιγά σιγά για ποιο λόγο οι μαθητές αποφάσισαν να ασχοληθούν με την Ήπειρο και πιο συγκεκριμένα με τη Θεσπρωτία, ξεκινώντας από την αρχιτεκτονική των παραδοσιακών οικισμών της περιοχής και την πολεοδομική οργάνωση.

1. Παραδοσιακή αρχιτεκτονική της Ηπείρου

Η λαϊκή αρχιτεκτονική της Ηπείρου, παρά τις επιμέρους τοπικές μορφολογικές ιδιαιτερότητες, εμφανίζει κοινά χαρακτηριστικά σε όλες τις ορεινές περιοχές. Οι μορφές των κτιρίων ενσωματώνονται αρμονικά στο γύρω φυσικό περιβάλλον, ενώ η διάταξή τους στο χώρο, όπως και η επιλογή της χωροθέτησης των οικισμών, γίνονται με κριτήρια το φυσικό ανάγλυφο, τον προσανατολισμό, τη θέα και καθοριστικούς κοινωνικούς λόγους (άμυνα, πολιτικοί, θρησκευτικοί, κ.λ.π. λόγοι).

1.1 Δημιουργία των οικισμών

Στη πλειοψηφία τους οι οικισμοί δε δημιουργούνται από το μηδέν, αλλά προέρχονται από τη σταδιακή συνένωση διάσπαρτων οικιστικών μονάδων- η παραδοσιακή κατοικία ήταν μια μονάδα που στέγαζε την οικογένεια (διευρυμένη οικογένεια) καλύπτοντας ανάγκες στέγης και εργασίας.

Συνήθως οι οικισμοί αποτελούνται από συγγενειακές ομάδες, γεωργοκτηνοτροφικές, οργανωμένες σε μικροκοινωνίες. Υπάρχουν λίγα οργανωμένα τσελιγκάτα τα οποία πλαισιώνονται από μικροκτηνοτρόφους που εξαρτούν από αυτά την επιβίωση και την αναπαραγωγή τους.

Σχήμα 1

Η μετάβαση στην εξελιγμένη κοινωνική οργάνωση, η οποία προήλθε από τη συνένωση διαφορετικών οικισμών σε ένα κέντρο - διοικητική μονάδα γίνεται κατά την Τουρκοκρατία, για λόγους άμυνας, ασφάλειας, επιβίωσης (οι ανάγκες λειτουργίας του οθωμανικού συστήματος υπαγόρευαν επίσης τη σύσταση κοινοτήτων - έλεγχος, είσπραξη φόρων). Η παραχώρηση προνομίων από τους Τούρκους, εξασφαλίζει τη λειτουργία και την κοινωνική εξέλιξη των κοινοτήτων. Πιθανά, η πρώτη ενιαία κοινοτική μορφή δημιουργείται τον 17ο αιώνα. Οι ορεινές κοινότητες αποτελούν και καταφύγιο των διωγμένων από τα πεδινά, οικογενειών. Συχνά, η αυξανόμενη πληθυσμιακή συγκέντρωση δημιουργεί πρόβλημα επιβίωσης (ανεπάρκεια φυσικών πόρων) με αποτέλεσμα το πέρασμα στην τεχνική εξειδίκευση. Έτσι εμφανίζονται ολόκληρα

χωριά να εξειδικεύονται σε κάποια τέχνη - οικοδομική, ξυλογλυπτική, ζωγραφική, με την κτηνοτροφία και γεωργία να αποτελούν συμπληρωματικούς πόρους.

2. Πολεοδομική οργάνωση των οικισμών

Στο σύνολο της ελληνικής παραδοσιακής αρχιτεκτονικής, γίνεται αντιληπτή η αξιοποίηση και η ενσωμάτωση, στην κατασκευή των οικισμών και των κτιρίων, των στοιχείων του φυσικού περιβάλλοντος - μορφολογία εδάφους, κλιματικές συνθήκες, προσανατολισμός, βλάστηση, κ.λ.π.. Με τον τρόπο αυτό, ο παραδοσιακός τεχνίτης κατάφερε να εξασφαλίσει τις μέγιστες συνθήκες άνεσης στο εσωτερικό τόσο των κτιρίων όσο και των οικισμών - ηλιασμός, αερισμός, θερμομόνωση, δροσισμός, φωτισμός. Η αξιοποίηση των στοιχείων του φυσικού περιβάλλοντος κατά τον παραδοσιακό σχεδιασμό προέκυψε ως επίλυση αντίστοιχων αναγκών, δεδομένης της έλλειψης των σημερινών μέσων τεχνολογίας, ενώ ταυτόχρονα φανερώνει τη βαθιά γνώση των περιορισμών και των δυνατοτήτων του φυσικού περιβάλλοντος - αποτέλεσμα της μακραίωνης συμβίωσης των τοπικών κοινωνιών με τη φύση.

Το αποτέλεσμα είναι η δημιουργία οικισμών απόλυτα ενσωματωμένων στο τοπικό, φυσικό τους περιβάλλον, λειτουργικά και αισθητικά άρτιων. Μέχρι σήμερα η παραδοσιακή αρχιτεκτονική αποτελεί πολύτιμη πηγή γνώσεων και βάση αναφοράς για τη σύγχρονη βιοκλιματική δόμηση.

Η διάταξη των οικισμών είναι συνήθως, μονοκεντρική -τα κτίρια αναπτύσσονται γύρω από μια κεντρική πλατεία (Σχήματα 2 & 3).

Σχήμα 2

Σχήμα 3

Κοντά στο κέντρο βρίσκονται τα πλουσιότερα σπίτια, στις αμέσως επόμενες ζώνες τα λαϊκά, ενώ στην περίμετρο του οικισμού κατοικούν οι λιγότερο προνομιούχες κοινωνικές ομάδες - οι γύφτοι συνήθως, οι οποίοι είναι κυρίως οργανοπαίχτες στα τοπικά πανηγύρια. Στη ζώνη αυτή συνυπάρχουν κατοικίες με εργαστήρια (σιδηρουργοί, μαραγκοί, χτίστες, μουσικοί) χωροθετημένα σε εκτάσεις που δεν προσφέρονται για καλλιέργειες (ανήλιαγες πλαγιές), ενώ στα όρια του οικισμού και σε κατάλληλα επιλεγμένα εδάφη βρίσκονται τα χωράφια με τις γεωργικές καλλιέργειες. Γύρω από την κεντρική πλατεία βρίσκονται τα δημόσια κτίρια, τα οποία είναι σημαντικά μεγαλύτερα από τα σπίτια και ιδιαίτερα προσεγμένα στην κατασκευή (Σχήμα 4). Μορφολογικά ακολουθούν τους ίδιους κανόνες δόμησης. Τα δημόσια κτίρια σε συνδυασμό με την πλατεία συνθέτουν το κέντρο της δημόσιας ζωής. Εκεί γίνονται όλες οι κοινωνικές εκδηλώσεις του χωριού, εκεί γίνεται η αγορά και οι εμπορικές συναλλαγές, οι πολιτικές συγκεντρώσεις των κατοίκων, οι γιορτές και οι χοροί. Βασικά κτίσματα που συναντά κανείς στην πλατεία είναι η εκκλησία, το σχολείο, η βρύση και το κοινοτικό κατάστημα (εκκλησίες υπάρχουν και σε άλλα σημεία του οικισμού, σε μικρότερες πλατείες).

Σχήμα 4

Ο τρόπος οργάνωσης των παραδοσιακών οικισμών, δηλαδή η δομή τους, ακολουθεί, στο σύνολο της λαϊκής αρχιτεκτονικής, ορισμένους βασικούς κανόνες. Η διάταξη των κτιρίων αλλά και των δρόμων και των μονοπατιών ακολουθεί τις φυσικές κλίσεις του εδάφους. Με τον τρόπο αυτό αφενός τα κτίσματα και οι χαράξεις εντάσσονται ομαλά στο φυσικό τοπίο, αφετέρου γίνεται η βέλτιστη αξιοποίηση του χώρου ενώ επιτυγχάνεται οικονομία κινήσεων. Για την τοποθέτηση του

οικισμού επιλέγονται συνήθως περιοχές με νότιο προσανατολισμό έτσι ώστε ο οικισμός να δέχεται την ηλιακή ακτινοβολία στο μεγαλύτερο μέρος της ημέρας. Στις πιο θερμές περιοχές η δόμηση είναι είναι πυκνή έτσι ώστε η διόδος του αέρα μέσα από τα στενά δρομάκια να δημιουργεί συνθήκες δροσισμού, χαμηλώνοντας τη θερμοκρασία.

Επιπλέον, οι διάφορες κατασκευές (ημιυπαίθριοι, στεγασμένα περάσματα, κ.λ.π.) διαπλέκονται με

Σχήμα 5

τέτοιο τρόπο στο χώρο, ώστε να δημιουργούν επιμέρους χώρους μέσα σε όλη τη δομή του οικισμού χώρους μέσα σε όλα τη δομή του οικισμού, με ευνοϊκές συνθήκες μικροκλίματος για τους κατοίκους.

Η διάταξη των κτισμάτων είναι τέτοια που επιτρέπει την ανεμπόδιση είσοδο του αέρα και του φυσικού φωτός σε κάθε κτίριο (Σχήμα 5). Ειδικά στις περιοχές όπου οι κλίσεις του εδάφους είναι ιδιαίτερα έντονες, τα κτίσματα διατάσσονται στο χώρο, με τρόπο ώστε να εξασφαλίζεται η, σχεδόν, ανεμπόδιση θέα σε κάθε ένα από αυτά. Το σύνολο του οικισμού χτίζεται με γνώμονα την όσο το δυνατό ισορροπημένη κατανομή στο χώρο, των πηγών νερού, για τη βέλτιστη εξυπηρέτηση όλων των επιμέρους γειτονιών.

3. Αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά

Τα κτίσματα έχουν αυστηρή γεωμετρική μορφή, με λιτούς, καθαρούς όγκους. Η πρωταρχική μορφή της Ηπειρώτικης κατοικίας ήταν η μονόχωρη, ισόγεια καλύβα, με χωμάτινο έδαφος και εστία τοποθετημένη στο κέντρο. Η εστία χρησίμευε για τη θέρμανση και το μαγείρεμα. Στο πέρασμα του χρόνου η τυπολογία της κατοικίας εξελίχθηκε, σύμφωνα πάντα με τις ανάγκες των κατοίκων αλλά και με βάση την τεχνική εξέλιξη, για να φτάσει να αποτελεί μια σύνθεση κτισμάτων, διώροφων ή τριώροφων, τα οποία περιβάλλονται από περικλειστη αυλή. Ο υπαίθριος χώρος της αυλής ήταν ζωτικός για την καθημερινή διαβίωση, αφού μέρος των δραστηριοτήτων γινόταν σ' αυτή. Περιβάλλονταν πάντα από ψηλό, πέτρινο τοίχο (Σχήμα 5), ο οποίος προφύλασσε την ιδιωτική ζωή από το δημόσιο χώρο, ενώ ταυτόχρονα λειτουργούσε προστατευτικά (αμυντικά). Λειτουργικά αποτελούσε τον ενδιάμεσο χώρο, την ομαλή μετάβαση από το έξω (δημόσιο) στο μέσα (ιδιωτικό). Το μέγεθος της αυλής ποικίλει ανάλογα και με το υπόλοιπο σπίτι και την οικονομική κατάσταση του ιδιοκτήτη.

Ως προς την γενική διάταξη της κάτοψης και την οργάνωση των χώρων, τα σπίτια μπορούν να καταταχθούν στο γενικό τύπο κατοικίας που διαμορφώθηκε στην ηπειρώτικη Ελλάδα και σε μερικά νησιά στα μεταβυζαντινά χρόνια, πάνω σε παλαιότερους τύπους και ήταν προσαρμοσμένα στις κατά τόπου τις συνθήκες και επιρροές. Τα αστικά σπίτια αποτελούν εξέλιξη του τύπου κατοικίας που συναντιέται στα χωριά της Ηπείρου (Ζαγοροχώρια – Πωγώνι).

Οι ηπειρώτικες παραδοσιακές κατοικίες διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες, ανάλογα με την οικονομική κατάσταση των χρηστών του: το λαϊκό, το νοικοκυρόσπιτο και το αρχοντικό.

3.1. Λαϊκά σπίτια

Τα λαϊκά σπίτια από τα οποία σώζονται αρκετά, είναι αυτά που έχουν υποστεί τις περισσότερες μετατροπές. Το σπίτι είναι τοποθετημένο σε επαφή με το δρόμο και δεξιά αριστερά συνορεύει με τα γειτονικά. Οι κατά κανόνα μικρές αυλές που απομένουν έχουν τους βοηθητικούς χώρους όπως το μαγειρείο, το αποχωρητήριο, το φούρνο το πηγάδι (Σχήμα 6).

Σχήμα 6

Είναι συνήθως διώροφο και οι αποθήκες του ημιυπόγειες ή ισόγειες. Στο υπερυψωμένο ισόγειο δημιουργούνται χώροι διημέρευσης, κυρίως κατά το χειμώνα και συχνά χώροι εργασίας. Η είσοδος γίνεται δια μέσου του σπιτιού είτε αξονικά είτε από τη μια πλευρά του και πιο σπάνια από την αυλή και αφού έχει προηγηθεί σκεπαστή αυλόπορτα.

Σχήμα 7

Στον όροφο γύρο από τα κρεβάτια ανοίγονται τα καλοκαιρινά δωμάτια καθώς και κάποιο χειμωνιάτικο (χώροι διημέρευσης). Η κατασκευή μέχρι και το ισόγειο είναι λιθόχτιστη αραδωτή, ενώ στον όροφο οι τοίχοι, όταν δεν συνορεύουν με ξένες ιδιοκτησίες είναι τσιατμάδες (ξύλινος σκελετός καλλυμένος με πέτσωμα από λεπτά οριζόντια σανιδάκια καρφωμένα ανά αποστάσεις, που επιχρίζονται με ασβεστοκονίαμα ενισχυμένο με γιδότριχες.

Οι χώροι διαμονής ενός τυπικού λαϊκού τρίχωρου σπιτιού είναι:

Το σαράι : ο χώρος εισόδου, πρώτης υποδοχής και επικοινωνίας με το υπόγειο-ισόγειο. Είναι προσανατολισμένο προς το νότο και κατά την πλευρά αυτή προεξέχει από 0.80 μέχρι 1.00 μ., σχηματίζοντας το κεπέγκι. Στην προεξοχή αυτή ο χώρος είναι τζαμωτός με δάπεδο συνήθως υπερυψωμένο κατά 0.20 μ. περίπου και φέρει πάντα μπάσι ντυμένο με πολύχρωμα υφαντά και μαξιλάρια. Τέλος η οροφή του είναι απλό ταβάνι το οποίο κατά την προεξοχή συνήθως τονίζεται ιδιαίτερα.

Ο οντάς : βρίσκεται στα δεξιά της εισόδου - νοτιοδυτικά - και αποτελεί το χειμωνιάτικο καθιστικό, αλλά και χώρο ύπνου και μαγειρέματος. Στη νότια πλευρά του, και πάντα ανάμεσα από δύο παράθυρα, βρίσκεται το τζάκι. Δεξιά και αριστερά του τζακιού μπαίνουν δύο μεγάλα μπάσια, διαστάσεων περίπου 1.50x2.00 μ., υπερυψωμένα κατά 0.20 μ. περίπου και στρωμένα με βαριά βαθύχρωμα και πολύχρωμα υφαντά. . Η οροφή του είναι απλό ή λιτά κοσμημένο ταβάνι (Σχήμα 8).

Σχήμα 8

Το χαλί που κρεμούσαν στον τοίχο (υφαντό ή κέντημα) ονομαζόταν **μπάντα** (Σχήμα 9). Σε κάποιες άλλες περιοχές το ονόμαζαν και **ταπί** (προφανώς από τη λέξη ταπισερί). Τις μπάντες, τις κρεμούσαν στους τοίχους και ιδιαίτερα πάνω από το κρεβάτι, έτσι ώστε να αποφεύγεται η απευθείας επαφή με τον παγωμένο τοίχο. Συνήθως απεικόνιζαν παραστάσεις από την καθημερινή ζωή, το κυνήγι, το ζωϊκό βασίλειο, κλπ. Άλλες πάλι φορές το ρόλο της μπάντας, έπαιρνε ένα απλό κίλιμι ή μια κουρελού.

Σχήμα 9

Γενικά τα χαλιά αυτά, πέρα από αισθητικό ρόλο, είχαν και λειτουργικό καθώς προσέφεραν ένα είδος θερμομόνωσης στο εσωτερικό του σπιτιού.

Ο γωτζιαρές : βρίσκεται στα αριστερά της εισόδου -βορειοανατολικά- και αποτελεί τον καλοκαιρινό χώρο διαμονής, αλλά κυρίως το χώρο υποδοχής. Ο χώρος αυτός έχει τα περισσότερα παράθυρα και κατά τις τρεις πλευρές φέρει μπάσι πλάτους περίπου 0.60-0.80 μ., υπερυψωμένο παλιότερα κατά 0,10μ. και αργότερα κατά 0.30-0.40 μ., πού είναι στρωμένο με πολύχρωμα ανοιχτόχρωμα υφαντά και πολλά μαξιλάρια. Τέλος, η οροφή του είναι το πιο φροντισμένο ταβάνι του σπιτιού.

Σημειώνεται ακόμα πως ο τρίχωρος αυτός τύπος σπιτιού έχει πάντα μικρή η μεγάλη αυλή, η οποία περιβάλλεται από ψηλή μάντρα με τη χαρακτηριστική στεγασμένη πλακοσκεπή αυλόθυρα.

3.2. Νοικοκυρόσπιτα

Στα νοικοκυρόσπιτα κατοικούσαν οι ευπορότεροι έμποροι ή βιοτέχνες, άνθρωποι μιας μεσαίας κοινωνικής τάξης. Τα σπίτια αυτά είχαν μεγαλύτερους χώρους και περισσότερες ανέσεις και η εσωτερική τους εμφάνιση ήταν πιο προσεγμένη. Σε βασική όμως λειτουργία διαφέρουν ελάχιστα από τα λαϊκά. Πρόκειται για προσεγμένη κατασκευή. Η ποιότητα της λιθοδομής του είναι εξαιρετη με διακοσμητικά στοιχεία, όπως οδοντωτή ταινία, διακόσμηση σκάλας, τοξωτές κατασκευές. Ημιυπόγεια σε στάθμη και τοποθετημένη προς τη πλευρά του δρόμου, η καμαροσκεπής αποθήκη τροφίμων, βρίσκεται πλάι χωρίς να επικοινωνεί μαζί τους, με ισόγειους βοηθητικούς χώρους, πιθανότατα για την κατεργασία δερμάτων καθώς και με φούρνο.

3.3. Αρχοντικά

Στον κάτω όροφο, το κατώι, βρίσκονται οι αποθήκες και χώρος για τα ζώα ή χώρος δουλειάς. Στον πάνω όροφο το ανώι, η σκάλα καταλήγει σε ημιυπαίθριο σκεπαστό χώρο, την κρεββάτα, όπου βλέπουν τα δωμάτια που χρησιμεύουν για κατοικία. Ο βασικός αυτός τύπος, ανάλογα με το είδος της κάτοψης του σπιτιού (απλή, τύπου Γ ή τύπου Π) ανάλογα με την αντιμετώπιση της κρεββάτας, καθώς και άλλες κατασκευαστικές λύσεις (υλικά, στήριξη σκάλας και υπερκείμενου προστεγάσματος) και δυνατότητες που προκύπτουν από το σχήμα του οικοπέδου κτλ., διαφοροποιείται, με αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας αρκετά μεγάλης μορφολογικής ποικιλίας. Οι χώροι διαμονής ενός τυπικού ηπειρώτικου αρχοντικού είναι:

- **Το σαράι** : αποτελεί την είσοδο και τον πρώτο χώρο υποδοχής. Ο προσανατολισμός του είναι νοτιοδυτικός, βλέπει προς την ανοιχτή θέα του ορίζοντα και οι εξωτερικοί τοίχοι του φέρουν συνεχή ανοίγματα, τα οποία παλιότερα ασφαλιζόνταν με ξύλινα παραπετάσματα χωρίς τζαμλίκια. Κάποια από τις εξωτερικές πλευρές του συνήθως εξέχει και ένα τμήμα του δαπέδου του υπερυψώνεται κατά 0.30 μ. περίπου και φέρει μπάσια ντυμένα με τα καθιερωμένα υφαντά, ώστε να διαμορφώνεται στάση αναμονής και πρώτης υποδοχής. Η οροφή του είναι απλό ταβάνι, διακεκριμένα κοσμημένο κατά το τμήμα της υπερύψωσης.

- **Ο γωτζιαρές** : βρίσκεται αντίκρυ στην είσοδο - νοτιοανατολικά - και είναι ο χώρος υποδοχής. Ο χώρος αυτός είναι διαμορφωμένος όπως και στην περίπτωση του λαϊκού σπιτιού, με σημαντικά όμως πλουσιότερο διάκοσμο, ιδιαίτερα στην οροφή, που φέρει ξυλόγλυπτο ρόδακα στο κέντρο, φόντο διαμορφωμένο, διακοσμητικά με πηχάκια κ.α. Το εντελώς νέο στοιχείο του χώρου είναι οι φεγγίτες πάνω από τα παράθυρα που έχουν απλή μορφή βιτρό.
- **Το γωνιαίο ή κρυφό** : που βρίσκεται στην αντιδιαμετρική γωνιά από την είσοδο, και αποτελεί τον καθαρά χώρο διαμονής. Η προσπέλαση σε αυτό γίνεται κυρίως μέσα από τον οντά, κάτω από χαμηλές πόρτες ύψους έως 1.60 μ., αλλά και ανάμεσα από μεσάντρες, έτσι που δημιουργείται ή εντύπωση του απροσπέλαστου και απόκρυφου-κρυφού χώρου. Εδώ υπάρχουν απαραίτητα πλατιά μπάσια, τζάκι και ντουλάπια, ενώ ή οροφή του είναι απλό ταβάνι.

Το τετράγωνο αρχοντικό έχει πάντα αυλή, όμοια με το λαϊκό τύπο, αλλά μεγαλύτερη. Στον τύπο του αρχοντικού ανήκει και η παραλλαγή όπου η τετράγωνη κάτοψη τέμνεται όχι σταυρωτά, άλλα εγκάρσια, σχηματίζοντας συνολικά πέντε χώρους. Ο τύπος αυτός απαντάται κυρίως ως ημιτριώροφος με δέκα συνολικά χώρους διαμονής και τα βοηθητικά στο ημιπόγειο (Σχήμα 10).

Σχήμα 10

Εσωτερικά διατηρεί τον ίδιο εξοπλισμό, όχι όμως και την ίδια αυστηρότητα στη διάκριση των χώρων, ενώ γενικά ο διάκοσμος των οικοδομικών στοιχείων εμφανίζει μικρότερη μορφολογική αυστηρότητα.

Τα σπίτια που είχαν την αυλή μπροστά, είχαν φυσικά και την αυλόπορτά τους, που ήταν συνήθως μεγαλύτερη από τις άλλες και συνοδευόταν από μικρή κεραμιδένια στέγη (Σχήμα 11).

Σχήμα 11

Το ένα πορτόφυλλο συγκρατιέται με μεγάλους σιδερένιους χειροποίητους μεντεσέδες, ενώ το άλλο με σιδερένιους κρίκους. Η πόρτα έκλεινε με το μάνταλο που άνοιγε όταν τραβούσες την αλυσίδα που κρεμόταν από πάνω. Τη νύχτα ο νοικοκύρης έβαζε το σιδερένιο σύρτη που κρέμεται αριστερά. Πολλές αυλόπορτες είχαν σύρτες και από τις δύο μεριές.

Ο κάτω όροφος στις αγροτικές και κτηνοτροφικές περιοχές χρησιμοποιούνταν ως στάβλος ή αποθήκη τροφίμων. Στο δεύτερο όροφο υπήρχαν οι κοινόχρηστοι χώροι όπως το καθιστικό και η κουζίνα. Ο τρίτος - όπου υπήρχε - στέγαζε τα δωμάτια. Το μπαλκόνι που ονομαζόταν συνήθως χαγιάτι, κατασκευαζόταν στον επάνω όροφο εξολοκλήρου από ξύλο και στηριζόταν με χοντρά ξύλινα υποστυλώματα.

Χαγιάτι ορίζεται ο σκεπαστός εξώστης που αποτελεί προέκταση του εσωτερικού χώρου. Στην απλούστερη μορφή του ήταν επιμήκης χώρος που καταλάμβανε όλο το νότιο τμήμα του ορόφου. Πολλές φορές προεξείχε ένα μέτρο από την πορεία του τοίχου, στηριζόμενο σε λοξές ξύλινες αντηρίδες. Το ύψος του ισογείου πολλές φορές, ήταν τόσο μικρό που το χαγιάτι απείχε από το έδαφος 1,50 μ περίπου. Η λειτουργία του ημιπαιθριού αυτού χώρου (χαγιατιού) ήταν βασική για

τη ζωή των κατοίκων της υπαίθρου. Στο χαγιάτι ζούσαν, μαγείρευαν, εργάζονταν, μεγάλωναν τα παιδιά και περνούσαν τα τελευταία χρόνια της ζωής τους οι γέροι της οικογένειας (Σχήματα 12 & 13).

Σχήμα 12

Σχήμα 13

4. Οικοδομικές Λεπτομέρειες

Οι πέτρινοι τοίχοι έχουν πάχος 0.60 - 0.80μ., γεγονός το οποίο εξασφαλίζει τη μόνωση του κτιρίου (ήπιες θερμοκρασιακές μεταβολές). Σε ορισμένες περιπτώσεις το πάχος φτάνει το 1.00μ. (όταν το ύψος του κτιρίου φτάνει τους 4-5 ορόφους ή για αμυντικούς λόγους). Η πέτρινη τοιχοποιία κατασκευάζεται συνήθως από ξερολιθιά (πέτρα χωρίς συνδετικό κονίαμα). Ωστόσο, οι λαϊκοί τεχνίτες επιμελούνται σε τέτοιο βαθμό την κατασκευή των αρμών ώστε το εσωτερικό του κτιρίου να προστατεύεται από τον άνεμο και τη βροχή. Οι διαχωριστικοί τοίχοι των κτιρίων (και οι εξωτερικοί στον όροφο, όταν το ισόγειο είναι πέτρινο ή σε ολόκληρο το κτίριο) κατασκευάζονται με ξύλινα πηγάκια, επιχρισμένα με ασβεστογυψοσοβά (τσατμάς). Ο τρόπος αυτός κατασκευής εξασφαλίζει ευλυγισία στο κτίριο και το κάνει ανθεκτικό στους σεισμούς. Σε ορισμένες περιπτώσεις οι εξωτερικοί τοίχοι επενδύονται εσωτερικά με ξύλο, όπως ξύλινα είναι τα δάπεδα και οι οροφές. Αυτό συμβάλει στη γρήγορη θέρμανση του εσωτερικού χώρου - συνήθως δε, χρησιμοποιούνται σκουρόχρωμα σανίδια για τη μεγαλύτερη απορρόφηση της ηλιακής ακτινοβολίας.

Οι εύπορες οικογένειες μίσθωναν έμπειρους τεχνίτες για να διακοσμήσουν τα αρχοντικά τους με σιδερένια πλέγματα στις πόρτες και τα παράθυρα, ξυλόγλυπτα ταβάνια, τοιχογραφίες, πέτρινα ή

μαρμάρινα αετώματα. Τα κτίσματα είχαν είσοδο προς το νότο και πλάτη στο βορρά για να ζεσταίνονται ευκολότερα. Οι χοντρές πέτρες των τοίχων διατηρούσαν ζέστη το χειμώνα και δροσιά το καλοκαίρι. Την πέτρα την εξασφάλιζαν από τα γειτονικά εδάφη, φροντίζοντας να την εξωρυνγύνουν κατευθείαν μέσα από τη γη, διότι ήταν πιο ανθεκτική από την εκτεθειμένη στον ήλιο. Πρόκειται για σκληρή ασβεστολιθική πέτρα, την οποία αλλού την χρησιμοποιούσαν ως αγκωνάρι και αλλού την έσχιζαν σε πλάκα (Σχήμα 14).

Σχήμα 14

Η στέγαση των κτιρίων γίνεται είτε με επικλινείς στέγες (ορεινές, πεδινές και παραθαλάσσιες περιοχές) είτε με επίπεδα δώματα (παράκτιες και νησιωτικές περιοχές). Οι κλίσεις των στεγών είναι ήπιες ενώ περιμετρικά του κτιρίου καταλήγουν σε γείσο (με σημαντικό πλάτος - 0.70 - 1.40μ.), το οποίο προστατεύει από τη βροχή και τον ήλιο (Σχήμα 15). Έτσι, τα παράθυρα σκιάζονται με ανοιχτά τα πατζούρια, ώστε να μπαίνει φως, ενώ παράλληλα μπορούν να μένουν ανοιχτά ώστε να αερίζεται το εσωτερικό του κτιρίου. Επιπλέον, το γείσο προστατεύει την εξωτερική τοιχοποιία του κτιρίου από τη βροχή (αποφυγή υγρασίας). Επίσης, όταν αντικρινά γείσα βρίσκονται πολύ κοντά το ένα με το άλλο, προστατεύουν και το δρόμο από τη βροχή και από την έντονη ηλιακή ακτινοβολία το καλοκαίρι. Τα επίπεδα δώματα χρησιμοποιούνται για τη συλλογή του βρόχινου νερού (από το δώμα, το νερό οδηγείται στα λούκια και από εκεί στις στέρνες, όπου αποθηκεύεται). Όσον αφορά τις σκεπές των σπιτιών γινόταν με δρυ ή με κυπαρίσσι. Από πάνω βάζανε καλάθι αντί για πέτωμα σημερινό και από πάνω βάζανε πλάκες χωρίς λάσπη.

Την ξυλεία την προμηθεύονταν από το γειτονικά βουνά. Χρησιμοποιούσαν ξύλα από πεύκο δρυ, κέδρο και ελατό προκειμένου να κατασκευάσουν τον σκελετό της στέγης, φύλλα κουφωμάτων

και πατώματα. Τα μεταλλικά στοιχεία όπως τα τζινέτια, τα καρφιά, τους στροφείς, τις κλάπες τις σιδεριές, τα φουρούσια, τα εξασφάλιζαν από τους κατά οπούς σιδεράδες (γύφτους) που σχεδόν σε κάθε χωριό είχαν στημένο το μικρό σιδεράδικο.

Σχήμα 15

Όσον αφορά τα πατώματα τα κάνανε με απλές σανίδες σκισμένες στα σχέδια με σεγάσες και η ξυλεία που χρησιμοποιούσαν ήταν από δρυ.

Σχήμα 16

Όσον αφορά τα σοβατίσματα γίνονταν με χώμα και ασβεστίτη ενώ τώρα γίνονται με άλλο, τσιμέντο και ασβέστη. Τα τζάκια παλιά τα κάνανε λεγόμενες γωνίες που ήτανε κατευθείαν στο δάπεδο χωρίς πυρότουβλα, χρησιμοποιούσαν μόνο πυλόχωμα από το βουνό και συνήθως τα κάνανε χωνευτά μέσα στα ντουβάρια (Σχήμα 17).

Σχήμα 17

Τους φούρνους τους φτιάχνανε με πυλόχωμα από τα βουνά και βυζαντινά κομμάτια κεραμίδια, ενώ σήμερα οι φούρνοι γίνονται έτοιμοι στα μηχανήματα με ελαφρόπετρα και με πυρότουβλα στον εσωτερικό χώρο.

5. Ηπειρώτες Μάστοροι

Οι λαϊκοί οικοδόμοι ήταν οργανωμένοι σε συντεχνίες (συνάφια ή ισνάφια) - μπουλούκια (τούρκικα: Boluk = συντροφιά, λόχος). Οι ονομασίες των συντεχνιών των μαστόρων - χτιστάδων διαφέρουν από τόπο σε τόπο. Στην Ήπειρο ονομάζονται *Κουδαραίοι*. Οι χτίστες των πέτρινων γεφυριών ειδικά, ονομάζονται *κιουπρουλήδες* (τούρκικα: Korpu = γεφύρι).

Η μαθητεία στην οικοδομική τέχνη ξεκινούσε από την ηλικία των 15ετών περίπου. Περνούσε από γενιά σε γενιά, στον τόπο της δουλειάς, στα εργαστήρια και στα γιαπιά, υπό την επίβλεψη του αρχιτεχνίτη (πρωτομάστορα). Ταυτόχρονα με τη μαθητεία στο επάγγελμα γινόταν και η πνευματική αγωγή του μαθητευόμενου οικοδόμου. Μάθαινε την τοπική παράδοση και το πώς να κρατά και να προσαρμόζει στα έργα του τα ζωντανά στοιχεία της παράδοσης, συμβάλλοντας έτσι στην εξέλιξη και στη συνέχισή της.

Μάθαινε επίσης να κατανοεί την πολυπλοκότητα των φυσικών στοιχείων και τις σχέσεις ανάμεσα στο φυσικό περιβάλλον και το έργο του. Αυτό του επέτρεπε να κατανοεί καλύτερα τις δυνατότητες και τους περιορισμούς των δομικών υλικών (τα οποία έπαιρνε από το άμεσο φυσικό περιβάλλον). Συχνά ερχόταν σε επαφή με άλλους πολιτισμούς, εξαιτίας των ταξιδιών, γεγονός που εμπλούτιζε τις γνώσεις του και τον έφερνε σε επαφή με ομότεχνούς του με τους οποίους είχε την ευκαιρία να ανταλλάξει απόψεις.

Σχήμα 18

Επικεφαλής του μπουλουκιού ήταν ο πρωτομάστορας. Αυτός είχε την ευθύνη όλης της ομάδας, της πληρωμής των μισθών, του κλεισίματος των συμφωνιών, των συμβολαίων, της εύρεσης δουλειών, κ.λ.π. Ο πρωτομάστορας ήταν εργολάβος και εργοδότης και συνέταιρος (Σχήμα 18). Ήταν συνήθως και άριστος πελεκάνος - τεχνίτης της πέτρας. Οι πελεκάνοι ήξεραν τις ιδιοτροπίες του υλικού και πως να το χειριστούν, φτιάχνοντας αριστουργήματα. Ο πρωτομάστορας έδινε σε γενικές γραμμές το σχέδιο του σπιτιού σε συνεργασία με τις επιθυμίες του ιδιοκτήτη. Κυρίως όμως, έπρεπε να είναι καλός στο κουμάντο. Ακολουθούσαν οι τεχνίτες και οι κάλφες (τα τσιράκια). Την ιεραρχία μπορούσε κάποιος να την διαβεί σταδιακά. Η προαγωγή από τη μία βαθμίδα στην επόμενη γινόταν πάντα υπό την αυστηρή επίβλεψη του πρωτομάστορα. Ένα μπουλούκι περιελάμβανε διάφορες ειδικότητες: Πελεκάνος, Χτίστης, Νταμαρτζής ή Μαντεμτζής. Ταβανατζής ή ταβαντζής (μαραγκός), Ασβεστάς, Σκαλιστής, Μπογιατζής, Τσιράκι (Λασποπαίδι). Οι μαραγκοί ήταν αυτοί οι οποίοι έφτιαχναν οποιαδήποτε ξύλινη κατασκευή του κτιρίου (πατώματα, ταβάνια, παράθυρα, πόρτες, έπιπλα, κ.λ.π.). Αν δεν υπήρχαν σκαλιστάδες έκαναν και τα σκαλίσματα. Οι σκαλιστάδες (ταλιαδόροι) έφτιαχναν ξυλόγλυπτα - ταβάνια και μεσάντρες κυρίως στα σπίτια, καθώς και τέμπλα εκκλησιών. Επιπλέον, υπήρχαν και οι ζωγράφοι, οι οποίοι ερχόταν όταν ολοκληρωνόταν η

κατασκευή, για να διακοσμήσουν το εσωτερικό του σπιτιού (ξύλινες επιφάνειες, ταβάνια, ντουλάπια, τοίχους, κ.λ.π.). Σημαντικό στοιχείο του μπουλουκιού ήταν και τα ζώα (μουλάρια), τα οποία χρησίμευαν για τη μεταφορά των υλικών (πέτρες από το νταμάρι) και συνόδευαν την ομάδα. Επιπλέον, για τον εξοπλισμό και την κατασκευή των μύλων εργάζονταν ειδικοί μαστόροι, οι σκεπαρνάδες, οι οποίοι προέρχονταν από το Μέτσοβο ή τη Βελτσίστα.

Ο μάστορας δεν μπορούσε να φύγει από το μπουλούκι. Δεν τον προσλάμβανε κανένα άλλο μπουλούκι, σύμφωνα με κρυφή συμφωνία των πρωτομαστόρων. Πολλές φορές υπήρχε κόντρα ανάμεσα στον πρωτομάστορα και τους μαστόρους, με αρνητική επίπτωση στην ποιότητα της δουλειάς. Όμως, πολλοί πρωτομάστορες δούλευαν μαζί με τους μαστόρους και είχαν καλές και δίκαιες σχέσεις μαζί τους. Γινόταν η κατανομή της δουλειάς με τη σύμφωνη γνώμη όλων και το χειμώνα γλεντούσαν όλοι μαζί. Παρά το ότι οι μαστόροι δεν κέρδιζαν ικανοποιητικά χρήματα και πολλοί ήθελαν να φύγουν από τη μαστορική, δεν το έκαναν. Ίσως λόγω της χαμηλής μόρφωσης ή από άλλη αιτία. Αυτοί που αμείβονταν καλύτερα ήταν οι σκαλιστάδες και οι ταλιαδόροι, γιατί δούλευαν σε πλουσιόσπιτα και δεν έμεναν χωρίς δουλειά. Οι ζωγράφοι επίσης αμείβονταν καλά αλλά είχαν λιγότερες δουλειές από τους ταλιαδόρους. Από τους μαστόρους το ψηλότερο μεροκάματο το είχαν οι πελεκάνοι. Φαίνεται ότι η ικανότητα στο χτίσιμο ήταν ως ένα βαθμό έμφυτη - μικρά παιδιά έχτιζαν καλύβες και εικονοστάσια. Οι μαστόροι δούλευαν και σε μεγάλη ηλικία, ακόμα και στα 80 τους χρόνια. Τα τεχνικά μέσα και τα εργαλεία που χρησιμοποιούσαν ήταν πολύ απλά, γεγονός που τονίζει ακόμη περισσότερο την αξιοσύνη τους.

Ένα πολύ ιδιαίτερο στοιχείο των μαστόρων ήταν η μυστική, συνθηματική γλώσσα την οποία έφτιαχναν, χρησιμοποιούσαν μεταξύ τους και μετέδιδαν από γενιά σε γενιά. Η γενεσιουργός αιτία αυτού του τρόπου επικοινωνίας ανάγεται στην φτώχεια και την ανάγκη των ανθρώπων αυτών να εξασφαλίσουν τα απαραίτητα για την επιβίωση της οικογένειας μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα και κάτω από δύσκολες συνθήκες. Η εργασία τους αποτελούσε το μοναδικό μέσο συντήρησης των οικογενειών τους - γυναίκες, παιδιά, γονείς, γέροι, άρρωστοι, συνεπώς αυτή έπρεπε να προστατευθεί, να παραμείνει δηλαδή γνωστή η τέχνη ανάμεσα στην ομάδα, στην συντεχνία. Να μη μαθευτούν τα μυστικά σε πολλούς και διεκδικήσουν περισσότεροι τη δουλειά. Η μυστική επαγγελματική γλώσσα δικαιολογεί και την εξειδίκευση ενός ολόκληρου χωριού στο επάγγελμα του μάστορα - χτίστη (έτσι μόνο μπορούσε να παραμείνει μυστική η γλώσσα).

Η ανάγκη λοιπόν των μαστόρων να επικοινωνούν μυστικά μεταξύ τους, δίχως να επιτρέπουν σε κάποιον έξω από το συνάφι να διεισδύσει στα μυστικά της δουλειάς τους οδήγησε στη δημιουργία συντεχνιακών διαλέκτων - τα κουδαρίτικα ή κουδαραϊϊκα.

Όταν οι χτίστες τελείωναν το σκάψιμο των θεμελίων και τοποθετούσαν το πρώτο αγκωνάρι

σφάζανε ένα *κουρμπάνι* (ζώο) για να γίνει το *αντέτι* (για το καλό). Συχνότερα έσφαζαν έναν κόκορα. Καμιά φορά έσφαζαν τέσσερις κόκορες, στις τέσσερις γωνίες του σπιτιού, για να στεριώσει καλύτερα (Σχήμα 19). Από το σφαγμένο ζώο δεν έτρωγαν ποτέ οι νοικοκύρηδες του σπιτιού (το είχαν για κακό) - μόνο το συνάφι. Συχνά έριχναν και νομίσματα, χάλκινα ή ασημένια, πάνω στα θεμέλια για να *βροντίσουν τα καλορίζικα*. Τα νομίσματα τα έπαιρνε ο πρωτομάστορας (αφού άφηνε μερικά στα θεμέλια). Όσο καιρό διαρκούσε η θεμελίωση του σπιτιού, οι νοικοκυραίοι δεν κοιμόταν από φόβο μήπως εχθροί τους ρίξουν μάγια στα θεμέλια. Φρουρούσαν το σπίτι νύχτα – μέρα. Οι γυναίκες έκοβαν κλαδιά κρυνιάς και τα κρεμούσαν πάνω από την κύρια είσοδο του σπιτιού για να είναι γεροί σαν την κρυνιά οι άντρες στο ταξίδι και να γυρίσουν γεροί. Τα *μπαζίσια* ή *το ρίζιμο των μαντηλιών* ή *τα μανδηλώματα*, ήταν έθιμο με το οποίο μάζευαν δώρα από όλο το χωριό, όταν, αφού τελείωναν τη στέγη, ύψωναν δύο πρόχειρους σταυρούς στολισμένους με λουλούδια και τέντωναν σχοινί ανάμεσά τους. Στο σχοινί κρεμούσαν τα δώρα, συνήθως μαντήλια ή ρούχα. Με το τελείωμα του σπιτιού το έθιμο επέβαλε το *ζιαφέτι* - πλούσιο γεύμα με σφαχτό.

Σχήμα 19

Ο πρωτομάστορας ή ένας άλλος βροντόφωνος τεχνίτης, παίρνοντας καθένα δώρο του, προσφώνουσε με τόνο μελωδικό, ενώ οι άλλοι μαστόροι χτυπούσαν με σκεπάρνια ή σφυριά πάνω στα ξύλα για να σιγοντάρουν αυτόν που έλεγε:

"Εεε, καλώς όρισε το μπαξίσι του ....(το όνομα του δωρητή) που έφερε για την αγάπη του προς το αφεντικό και την εκτίμηση στους μαστόρους. Να ζήσει, να χαίρεται τα παιδιά του και ό,τι επιθυμεί.

*Όσα λουλούδια του Μαγιού
Και φύλλα έχουν τα δέντρα,
Χόρταρα της γης, άμμος της θάλασσας,
Ψάρια του γιαλιού και ποταμοί μεγάλοι,
Τόσα καλά και αγαθά να του δώσει ο Θεός.
Ευχαριστούμε για το δώρο του...."*

Γλωσσάρι παραδοσιακής αρχιτεκτονικής

Αστρέχα	η προεξοχή της στέγης
Αμπάρι	κιβώτιο ή χώρος αποθήκευσης σιτηρών
Αμπατζάς	φεγγίτης στη στέγη
Αναγκαίος	αποχωρητήριο
Κεπέγκι	κλειστός εξώστης, τμήμα του ορόφου το οποίο προεξέχει του περιμετρικού τοίχου του ισόγειου
Μπαγδατί	εσωτερικός διαχωριστικός τοίχος με πηγάκια καρφωμένα σε ξύλινο σκελετό και επιχρισμένος με σοβά
Τσατμάς ή τσιατμάς	ελαφρός τοίχος μικτής κατασκευής - ξύλινος σκελετός καλυμμένος με πέτσωμα από λεπτά οριζόντια σανιδάκια καρφωμένα ανά αποστάσεις, τα οποία επιχρίονται με ασβεστοκονίαμα ενισχυμένο με γιδότριχα
Γωνιαίο ή κρυφό	χώρος διαμονής στο σπίτι
Καίτι	διαχωριστικό στοιχείο των τζαμιών σε παράθυρο
Κάμπος	το φόντο σε μια διακοσμητική σύνθεση
Μπάσι	υπερυψωμένο τμήμα δαπέδου για κάθισμα ή για ύπνο
Μπουχαροποδιά	ειδικό υφαντό κρεμαστό στο τζάκι
Σαράι	χώρος εισόδου στο σπίτι
Χωτζιαρές	καλοκαιρινός χώρος διαμονής στο σπίτι
Σοφράς ή σουφράς	ξύλινο χαμηλό τραπέζι φαγητού
Σοφάς	υπερυψωμένο τμήμα του δαπέδου για ύπνο, φαγητό ή ανάπαυση
Τάσι	χάλκινο πιάτο
Τσούλι	τρίχινο υφαντό δαπέδου
Κατώι	ισόγειο
Ανώι	όροφος
Οντάς	χειμωνιάτικο καθιστικό στο σπίτι /δωμάτιο που επικοινωνεί με το κρεβάτι και χαρακτηρίζεται ανάλογα με τη χρήση
Κανάτι	συμπαγές παραθυρόφυλλο, πατζούρι
Κιόσκι	υπερυψωμένο δωμάτιο με συνεχόμενα παράθυρα
Κονάκι	πλουσιόσπιτο Οθωμανού γαιοκτήμονα
Μεσάντρα	ντουλάπα εξωτερική σε όλο το πλάτος του χώρου

Βιβλιογραφία

1. Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική, Τόμος έκτος, Θεσσαλία - Ήπειρος, εκδ. Μέλισσα, 1995.
2. Χρηστίδης Βυρ. (2004). Η αρχιτεκτονική του κεντρικού Ζαγορίου. Το παράδειγμα του Κουκουλιού. Τόμοι Α και Β. Εκδ. Ριζάρειον Ίδρυμα, Αθήνα.
3. Μιχελής Π. Α. (1977). Το ελληνικό λαϊκό σπίτι, εκδ. ΕΜΠ
4. Μουτσόπουλος Ν. (1993). Παραδοσιακή αρχιτεκτονική της Μακεδονίας. 15ος - 19ος αιώνας. (Σαρακατσάνικες καλύβες, σελ. 5 - 8). εκδ. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη.
5. Διαμαντοπούλου Αν. (1995). Η αρχιτεκτονική των αρχοντικών της Ηπειρωτικής Ελλάδας (18ου - αρχών 19ου αι.). Αθήνα
6. Νιτσιάκος Βασ. (1994). Οι ορεινές κοινότητες της Βόρειας Πίνδου. Στον απόηχο της μακράς διάρκειας. εκδ. Πλέθρον. Σειρά Λαϊκός πολιτισμός/ τοπικές κοινωνίες. Αθήνα.
7. Χαρίσης Βασ. (1979). Ζαγοροχώρια. εκδ. Γενική Διεύθυνση Οικισμού Υπουργείου Δημοσίων Έργων, Αθήνα.
8. Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική, τόμοι 1-8, Εκδ. Μέλισσα, 1991.
9. Σ. Κωστούλα Η Συμβολή της Ελληνικής Παραδοσιακής Αρχιτεκτονικής στο Σύγχρονο Βιοκλιματικό Σχέδιο στην Ελλάδα, δημοσίευση στο 2ο Διεπιστημονικό Συνέδριο του Μετσοβίου Κέντρου Διεπιστημονικής Έρευνας (ΜΕ.Κ.Δ.Ε) του Ε.Μ.Π. στο Μέτσοβο, 2001.
10. Κ. Τσίππρας. Βιοκλιματικός σχεδιασμός κτιρίων. Αθήνα: Π-Systems International SA, 2000.
11. Π. Αραβαντινός, Χρονογραφία της Ηπείρου των τε ομόρων Ελληνικών και Ιλλυρικών χωρών διατρέχουσα κατά σειράν τα εν αυταίς συμβάντα από του σωτηρίου έτους μέχρι του 1854, τόμ. Α. s.l. : Εν Αθήναις εκ του τυπογραφείου Σ.Κ. Βλαστού, 1856.
12. Α. Ζάχος, «Αρχιτεκτονικά σημειώματα», Ηπειρωτικά Χρονικά, τόμ. Γ. 1928.
13. Α. Βρανούσης. Ιστορικά και τοπογραφικά του μεσαιωνικού κάστρου των Ιωαννίνων . s.l. : Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών, 1968.
14. Βερτόδουλου Απόστολου, 1995. Ήπειρος. Πολιτιστική Κληρονομιά και Φύση, Εκδόσεις Δωδώνη, Γιάννινα.
15. Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική, τόμοι 1 - 8. Επιμ. Δ. Φιλιππίδης. Εκδ. Μέλισσα, 1991

ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

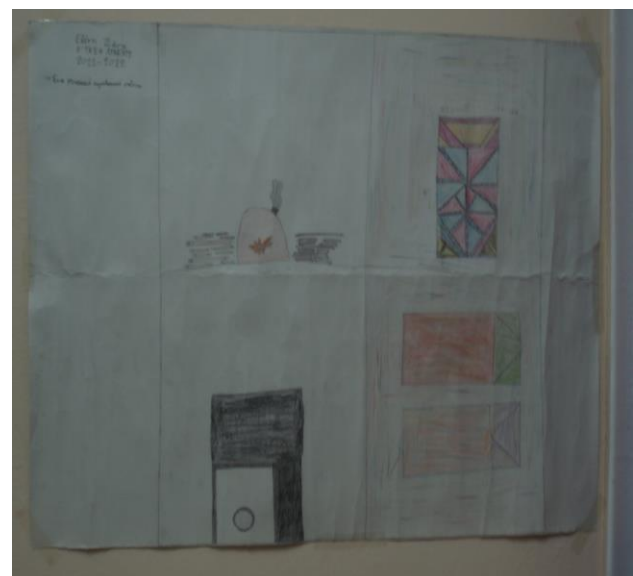
Οι μαθητές κατά τη διάρκεια του τετραμήνου και αφού μελέτησαν τα στοιχεία που συνέλεξαν σχετικά με την παραδοσιακή κατοικία της Θεσπρωτίας, προχώρησαν στο δημιουργικό μέρος της εργασίας. Υπήρξε καλό κλίμα συνεργασίας μεταξύ των ομάδων και το αποτέλεσμα ήταν ικανοποιητικό. Τρεις μαθητές ζωγράρισαν από έναν πίνακα, δύο όψεις και μια κάτοψη παραδοσιακής κατοικίας (Σχήματα 20,21 &22).

Σχήμα 20

Σχήμα 21

Σχήμα 22

Οι υπόλοιπες ομάδες συνεργάστηκαν, ώστε να συγκεντρώσουν και να κατασκευάσουν ένα παραδοσιακό αρχοντικό με πέτρα και ξύλο.

Σχήμα 23

Σχήμα 24

Αφού λοιπόν τελείωσε το τετράμηνο έγινε παρουσίαση της εργασίας ενώπιον του συλλόγου των καθηγητών και των υπόλοιπων μαθητών του σχολείου. Στη αίθουσα που παρουσιάστηκε η εργασία, εκτός από τις διαφάνειες που είχαν φτιάξει οι μαθητές, παρουσίασαν και τα δημιουργήματά τους.

Σχήμα 25